

Idræt i grænselandet

Turner og gymnaster i Nord- og Sydslesvig
Fra »Vormärz« frem til delingen i 1920

af Jørn Hansen

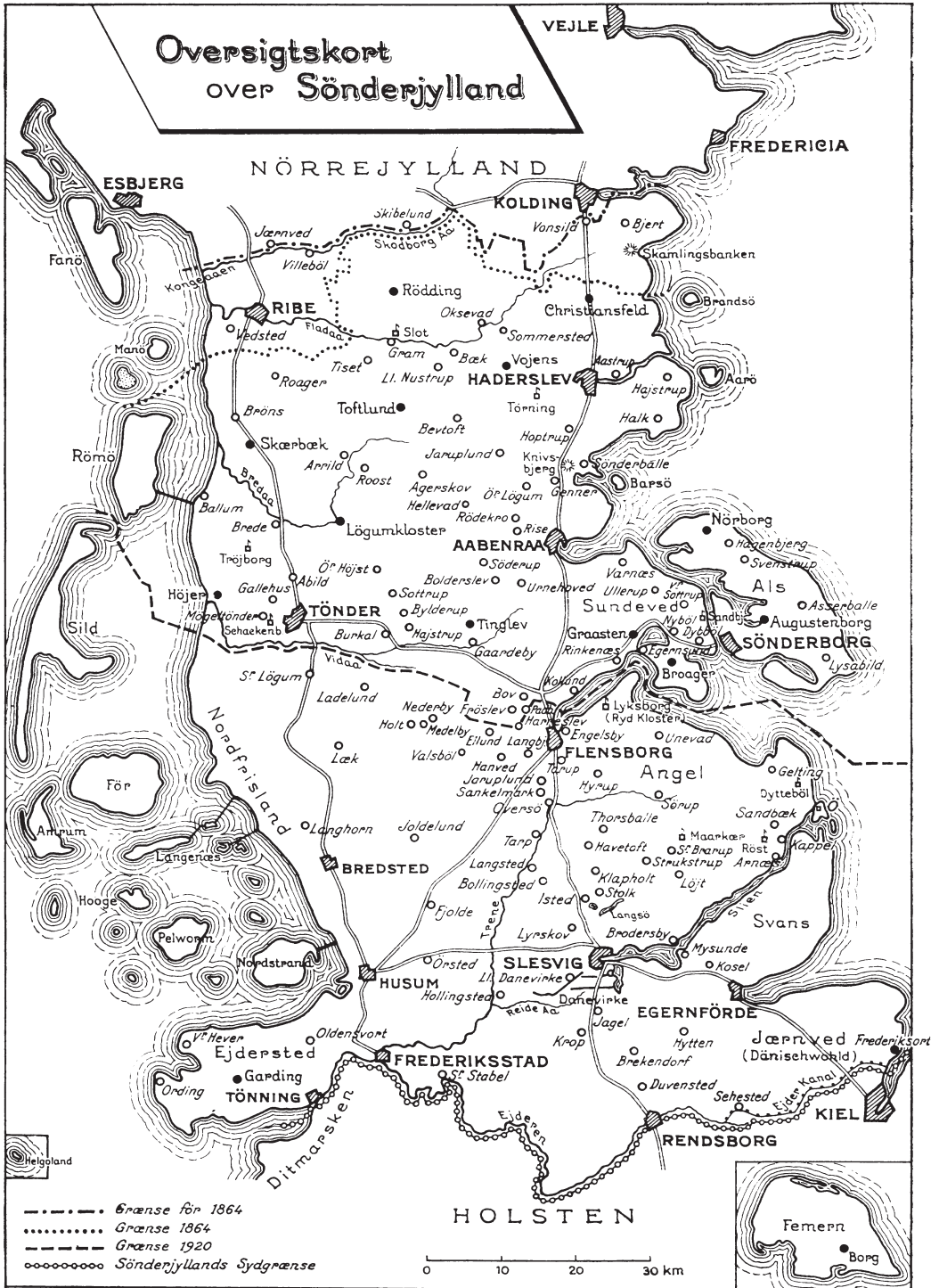
Anden halvdel af det 19. århundrede blev tiden, hvor de europæiske nationalstater begyndte at tage form. For Danmarks og Tysklands vedkommende fik dette afgørende betydning for gymnastik- og turnbevægelserne, der fra begyndelsen var en del af den nationale identitetskamp. I voldsom form kom dette til udtryk i byen Flensborg, der i dag er beliggende i delstaten Slesvig-Holsten umiddelbart syd for den dansk-tyske grænse. Det politiske spil og de dansk-tyske uoverensstemmelser er vel belyst, medens idrættens rolle i relation til dannelsen af nationalfølelsen i grænselandet må siges at være underbelyst.

Krigen 1848

Den 23. marts 1848 nåede martsrevolutionen til Slesvig-Holsten. I kampen for en fri forfatning allierede det Slesvig-Holstenske borgerskab sig med prinsen af Nør og etablerede i Kiel en provisorisk regering, der skulle frigøre Slesvig-Holsten fra den danske enevældige konge. Den provisoriske regering havde støtte af en hærenhed på omkring 3.000 over for en dansk styrke på 11.000, der blev samlet i Nordslesvig. Til den talmæssigt underlegne hær kom imidlertid en række frivillige revolutionære turnere samt »Burschenschaft«-studenter fra universitetet i Kiel og seminaret i Tønder. Parolen, der skulle symbolisere Slesvig og Holstens samhørighed med Tyskland, hed

»Jungs – holt fast!«. Under den med turner-symbolet forsynede tyske enhedsbevægelses fane, der her gik side om side med Slesvig-Holstens blå-hvide-røde fane, stillede disse sig, sammen med et antal tyske lejesoldater og 25 preussiske officerer, parate til kamp. I alt angives hæren at have været på næsten 6.000 mand.¹

Den 26. marts rykkede studenter- og turnerkorpset mod nord. Studenterkorpset var på 126 mand og blev ledet af en jurastuderende fra Kiel. Det 80 mand store turnerkorps blev ledet af bogbinder Henne. Med i de to korps var også to unge borgere fra Flensborg, Johann Friedrich Esmarch og Daniel Sauermann. Esmarch, der var 25 år, havde studeret i Kiel og arbejdede nu som militærlæge; Sauermann var 26 år og arbejdede som saddelmager i faderens værksted i Flensborg – disse to blev senere de egentlige grundlæggere af turnbevægelsen i Flensborg. Den danske hær i Nordslesvig var først ved at blive samlet, så de to korps kunne den 30. marts ubesværet marchere ind i Åbenrå til glæde for den tysksindede del af befolkningen. Allerede dagen efter måtte studenter- og turnerkorpset begynde tilbagetoget. I Flensborg blev delingen indkvarteret i Borgerforeningens hus i Holm nr. 17 og forberedte sig der til det afgørende slag mod danskerne, der var rykket frem til Bov nord for byen. Den 9. april angreb de danske styrker ved Bov og rykkede ind i Nystaden i Flensborg. I Nystaden kom det

Oversigtskort over Sønderjylland/Slesvig.

til en tre timer lang kamp mellem danskerne og studenter- og turnerkorpset. Den danske overmagt var for stor for slesvig-holstenerne, der trak den samlede hær tilbage, og danskerne kunne indtage Flensborg til stor glæde for den dansksindede del af befolkningen i byen.²

Tabstallene var beskedne, på dansk side 15 døde og 77 sårede, på slevig-holstensk 36 døde og 121 sårede, men samtidig blev der taget 1.008 fanger, ca. en sjettedel af den slagne hær.³ For studenter- og turnerkorpset var tabet forholdsvis stort. Syv mistede umiddelbart livet i slaget i Nystaden og tre døde senere, medens 16 blev hårdt såret. Blandt de tilfangetagne var militærlæge Esmarch, medens det lykkede Sauermann, som var godt kendt med området, at flygte. Esmarch blev sammen med en række andre studenter og turnere holdt i fangeskab på det danske skib »Dronning Maria« i ni uger.⁴

Umiddelbart efter de danske troppers indtog i Flensborg ankom den danske konge til byen, hvor han skålede med den nyudnævnte etatsråd og tidligere professor i Kiel, Christian Flor, der fungerede som rådgiver for den danske hær.⁵ Flor havde i bestræbelserne på at »fordanske« slesvingerne i 1844 været den egentlige foregangsmand bag etablering af den første danske folkehøjskole i den nordslesvigske by Rødding.

Den danske hær fortsatte sin fremmarch ned gennem Sydslesvig og stod allerede to dage efter ved Slien. Men den 12. april havde den tyske forbundsdag anerkendt den provisoriske regering i Slesvig-Holsten og Preussen satte nu en 30.000 mand stor styrke ind mod danskerne, der led nederlag og måtte trække sig tilbage til Jylland og øerne. Kun russisk pres på Preussen hindrede et dansk nederlag, og i september 1848 anerkendte den tyske nationalforsamling i Frankfurt en våbenhvile.⁶

Våbenhvilen blev flere gange brudt, men den 2. juli 1850 lykkedes det danskerne at få en separat fred med Preussen, hvorefter den slevig-holstenske hær var overladt til sig selv. Den 25. juli kunne den danske hær i slaget ved Isted tilføje den slesvig-holstenske hær det afgørende nederlag. Den provisoriske regering blev opløst, og Slesvig-Holsten forblev frem til 1864 under dansk overherredømme. Garanter for dene afgørelse var såvel Rusland som England. Som en konsekvens af »folkehærens« deltagelse i oprøret forbød den danske statsmagt i 1852 turnen i Flensborg og omegn.

Problemet var imidlertid, at indflydelsesrige danske politikere uden skelen til de folkelige realiteter ønskede at fastholde det rent tyske hertugdømme Holsten sammen med Slesvig som en del af den danske statsmagt. I 1864 gik preussiske og østrigske hærenheder ind i Slesvig og kunne med deres overlegne styrker hurtigt knuse det danske forsvar. Især slaget ved Oeversee og kampene om skanserne ved Dybbøl fik samme store symbolværdi som slaget om Nystaden i 1848. Ved landevejen fra Flensborg Nystad og til Bov satte Flensburger Turnschaft i 1873 på 25-års dagen for slaget i Nystaden et mindesmærke for de faldne turnere.⁷

Frem til 1920 var hele Slesvig-Holsten en del af det tyske rige. Som et resultat af Tysklands nederlag efter første verdenskrig førte en folkeafstemning i 1920 til en deling af Slesvig, således at Nordslesvig blev en del af Danmark under navnet Sønderjylland og Sydslesvig en del af Tyskland under navnet Slesvig. Grænsen blev trukket syd for Tønder, men nord for Flensborg, og har ligget fast siden 1920. Nord for grænsen eksisterer stadig et tysk mindretal med et aktivt politisk-kulturelt liv, der også indbefatter egne idrætsforeninger; ligesom der syd for grænsen eksisterer

sterer et aktivt dansk mindretal med politisk repræsentation i landdagen i Kiel og et forholdsvis stort antal idræts- og ungdomsorganisationer.

Tysk og dansk Vormärz i Kiel

Efter krigen 1848 til 1850 sørgede den danske regering for en udrensning blandt ledende embedsmænd i Slesvig, alene i det første halve år afskedigedes 243, herunder en række latinskolelærere i Haderslev, Flensborg, Slesvig og Husum. Nye embedsmænd kom hovedsageligt nordfra, og kravet om to-års studier ved universitetet i Kiel, som hidtil havde været obligatorisk for embedsmænd i Slesvig-Holsten, blev ophævet. Universitetet i det holstenske Kiel var faldet i unåde, og 10 af de der ansatte professorer blev afskediget. Det var deres uheldige »oplysning«, der havde medvirket til studenter og turneres aktive deltagelse i oprøret mod den danske statsmagt.⁸

Universitetet i Kiel havde imidlertid ikke udelukkende været arnestedet for en vågnende tysk nationalisme, også nogle af de væsentligste danske nationalistiske strømninger kom til at udgå fra universitetet i Kiel. I en række tilfælde var der tale om et fælles udgangspunkt i såvel filantropismens tillid til den legemlige opdragelse samt den af turnvater Jahn influerede Burschenschaftsbewegung.

Den første form for obligatorisk uddannelse og opdragelse i form af legemsøvelser i Slesvig-Holsten blev i 1838 indført af den danske konge Frederik VI ved de lærde skoler og borgerskoler.⁹ Forbilledet var de filantropiske uddannelser ved Dessau, Schnepfental og Berlin, og det var som hertug over Slesvig-Holsten, at dansk kongen havde beføjelse til en sådan vedtagelse. Helt tilfældigt skete dette ikke, forfatteren til den første lærebog i den nye

gymnastik »Gymnastik für die Jugend« (1793) Johann Christof Friedrich GutsMuth (1759-1839) havde tilegnet denne til »Hs. Kgl. Højhed Frederik, Kronprins af Danmark, Menneskerettighedernes Forsvarer ved Bælt og Senegal«¹⁰, hvor kronprinsen og Frederik VI var samme person. Gymnastikken skulle foregå de steder, hvor man kunne drage nytte af militært uddannet personale og måtte gerne føre til anlæggelse af turnpladser og turnhuse – det sidste blev dog ikke en realitet i tiden før 1848. Men skolerne fik obligatoriske legemsøvelser.

Tanken om turnpladser og turnhuse viste forbindelsen fra GutsMuht til Jahn. For GutsMuths var det mennekekærligheden, der var det centrale, for Jahn var turnen imidlertid tæt forbundet med en nationalrevolutionær praksis. Friedrich Ludwig Jahn (1778-1852) fik afgørende betydning for den tyske nationalisme. I 1806 oplevede Jahn tyskernes forsmædelige nederlag til franskmændene ved Jena og satte sig derefter det mål at medvirke til Tysklands nationale genrejsning. Hans bog »Deutsches Volkstum« (1808) blev central i disse genrejsningsbestrebelse og udkom i flere oplag i løbet af det 19. århundrede.

Sigtet med bogen var at styrke folkeånden og vække folkekraften, som skulle udgøre grundlaget for en stærk tysk stat. »Volkstum« udgjorde den folkeejendommelige kraft, det folkefællesskab, der gav staten liv og fornyelse, og som folk kunne tilslutte sig i et fællesskab uden at miste deres frihed eller selvstændighed. Som et centralt element i den nationale genrejsning indgik legemsøvelser og friluftsslege, der af Jahn med et – troede han fejlagtigt – oldgermansk ord skulle kaldes for turnen. I 1811 oprettedes på Hasenheide i Berlin den første turnplads. Allerede ved slaget ved Leipzig i 1813 deltog adskillige turnere og efter fri-

*I oktober 1817 fejrede Burschenschaftbevægelsen ved Wartburg 300-året for reformationen og 4-års-dagen for folkeslaget ved Leipzig. Som en effektiv afslutning på »Wartburgfesten« blev der foranstaltet en bogafbrænding af »fædrelandets skandskrifter«. Det var denne fest »den første sønderjyde« Chr. Paulsen deltog i.
Træsnit af Fr. Hottenroth, Bildarchiv Preussische Kulturbesitz, Berlin.*

hedskrigen voksede turnbevægelsen eksplosivt. I 1816 oprettedes i Hamborg den første turnforening, og i 1818, fem år efter sejren over Napoleon, fandtes der 12.000 aktive turnere.¹¹ Man begyndte at anvende turnerhilsenen Gut Heil, og Jahn introducerede et »volkstümlichen« valgsprog for turnerbevægelsen: Frisch – Fromm – Fröhlich – Frei! Det var dette valgsprog de fire F'er på turnernes faner symboliserede.

I sin stræben efter tysk enhed og frihed kom Jahn også til at stå fader til den tyske Burschenschaft-bevægelse, der var en stærk nationalistisk studenterorganisation. Bevægelsen blev især kendt for den såkaldte Wartburgfest. I oktober 1817 fejrede tyske studenter 300-året for reformationen og

fire-årsdagen for sejren ved Leipzig. Ved festens afslutning blev der foranstaltet bogafbrænding af »fædrelandets skandskrifter«, bøger med unationalt indhold. Blandt deltagerne var en jurastuderende fra Flensborg, Christian Paulsen, der på dette tidspunkt var på universitetet i Göttingen.¹² Christian Paulsen blev senere professor i Kiel og meget gode venner med Christian Flor.

Bevægelsen gik ind for en folkehær og i princippet for frihed, lighed og fællesskab, men var i sin adfærd både militaristisk og chauvinistisk, og da en Burschenschafts-turner i 1819 myrdede August von Kotzebue en af tidens mest konservative forfattere, der ydermere var i russisk tjeneste, før-

te dette til turnforbud og fængsling af Jahn. Forbuddet varede til 1842, men reelt blev der turnet fra 1830'erne. Jahn blev løsladt i 1825, men var dog fortsat under politiofsyn. I 1840 blev han rehabiliteret og i 1848 valgt ind i den tyske nationalforsamling i Frankfurt. Han blev udnævnt som æresdoktor ved universiteterne i Jena og Kiel.¹³

Wartburgfesten fik afgørende betydning for den national-politiske bevidsthedsdannelse ved universitetet i Kiel. Indtil da havde der ikke været nogen egentlig stærk tyskorienteret studenterbevægelse. Tyske professorer så dette som et udslag af »danisme«, ikke fordi studenterne ved universitetet var dansk-nationale, men fordi mange udtrykte tilfredshed med tingenes tilstand, for eksempel fejrede studenterne i Kiel endnu så sent som i 1815 datoen, den 31 juli, for kroningen af Frederik den VI.¹⁴, desuagtet at Danmark havde været allieret med Napoleon, og tyskerne imellemtiden havde vundet befrielseskrigen mod Napoleon.

Men en ændring var på vej og blev fremmet af en række yngre professorer. En vigtig overgangsfigur blev historieprofessoren F. C. Dahlmann, der i 1813 blev ansat ved universitetet. Ved den fest der i juli 1815 blev afholdt på universitetet for at fejre sejren ved Waterloo holdt han hovedtalen, hvor han talte om tyskheden i begge hertugdømmer – altså både Slesvig og Holsten. Dahlmann var ikke selv revolutionær på linie med andre Kieler-professorer såsom Nikolaus Falck og Carl Theodor Welcker, disse udgav »Kieler Blätter« og dannede diskussions- og læseselskabet »Die Kieler Harmonie«, som blev arnestedet for nationalliberale opfattelser. Dahlmann blev i 1815 sekretær for ridderskabet i Slesvig-Holsten og forholdt sig mere reserveret til demokratiske tanker. Men talen

i 1815 er blevet opfattet som startskuddet for den slesvig-holstenske bevægelse, og fra da af fejrede Kieler-studenter hvert år den 18. juli ved porten til Kiel sejren ved Waterloo, og i 1817 deltog Kieler-studerne ved festen i Wartburg, hvor parolen »Holsatia sei's Panier!« blev ændret til »Germania sei's Panier!«¹⁵

Universitetet i Kiel blev dog ikke entydigt pro-tysk, dertil var universitetets status for særegent. Paradoksalt var det den tyske burschenschaftsbewegung, der kom til at udgøre baggrunden for den første danske nationalist i Slesvig-Holsten. Vi har tidligere hørt, at flensborgeren Christian Paulsen i 1817 deltog i festen ved Wartburg. I 1825 blev Paulsen ansat som professor i jura ved universitetet i Kiel. Kolleger og bekendte forsøgte at vinde ham for slesvig-holstenernes sag, men i stedet for deres »tyskhed« begyndte han mere og mere at fremføre synspunktet om Slesvigs »danskhed« som en del af denne befolknings »folkeejendommelighed«, et ord han havde overtaget direkte fra tysk romantik og fra turnvater Jahn. Meget betegnende blev hans vigtigste skrift til fordel for »danskheden« skrevet på tysk, det udkom i 1832 med titlen »Ueber Volksthümlichkeit und Staatsrecht des Herzogthums Schleswig; nebst Blicken auf den ganzen Dänischen Staat«. I polemik mod tidligere kancelliråd Uwe Jens Lornsen og professor Falck afviste han, at Slesvig-Holsten skulle stå i samme forhold til kongeriget. Vigtig var det anderledes »folkepræg« i Slesvig, hvor halvdelen var dansktalende, samtidig med at tysk både var rets- og forvaltningssprog samt den højere dannelses sprog, og netop denne modsætning medførte, at »folkeejendommeligheden« blev knægtet.¹⁶

Ved revolutionen i 1848 måtte Paulsen opgave sit professorat i Kiel, men inden da havde han sammen med en kollega profes-

Rødding højskole – den første højskole var hovedhjørnестenen i Chr. Flors værk. Bemærk at vinden blæser fra nordøst og det truende skytag klumper sig sammen i syd. Litografi af A. Nay efter maleri af Ferd. Richardt.

sor Flor medvirket til dannelsen af den danske bevægelse i hertugdømmet Slesvig. I 1826 tiltrådte Christian Flor lektoratet i dansk sprog og litteratur ved universitetet i Kiel, hvor han dog fik lov til at kalde sig professor. Flor, der i sit virke var tæt knyttet til den mest kendte fortaler for den danske nationale folkelighed N. F. S. Grundtvig (1783-1872), fik fra midten af 1830'erne tæt kontakt til repræsentanter for den danske bevægelse blandt borgere og bønder i Slesvig. Fra da af blev Flor personen, der omsatte Christian Paulsens tanker i praksis, og frem til slutningen af 1840'erne medvirkede han til folkeliggørelsen af dansk nationalisme i den del af Slesvig, der senere blev til Sønderjylland. Flor stod for eksempel bag oprettelsen af danske aviser

med »Dannevirke« som den mest kendte; bag Peter Hiort Lorenzen, der i den slesvigske stænderforsamling mod sædvane talte dansk; ligesom han skrev talerne for den »ægte sønderjyde«, folketaleren i bondekofte, Laurids Pedersen Skau, hvor bondekofte havde stærk lighed med turnerens gammeltyske dragt. Det store gennembrud kom med festen på Skamlingsbanken syd for Kolding i maj 1843, hvor Laurids Pedersen Skau talte for mere end 6.000 mennesker. En fest der siden fik utrolig stor symbolværdi.¹⁷

Som et af de vigtigste midler – måske det vigtigste – i bestræbelserne på at udbrede dansk folkelighed og nationalisme var Christian Flor initiativtager til oprettelse af den første folkehøjskole i Danmark.

Af hensyn til vækkelsen blandt bønder og andet godtfolk skulle den selvfølgelig placeres i Slesvig, og valget faldt på Rødding, der var beliggende tilstrækkelig mod nord, hvor danskheden i forvejen stod stærkere end for eksempel syd for Flensborg.¹⁸

Højskolen i Rødding åbnede den 7. november 1844, og allerede fra begyndelsen var gymnastik og legemsøvelser et vigtigt element i den folkelige vækkelsesproces. Kong Christian den 8. havde skænket skolen et sæt gymnastikredskaber, og i en nærliggende å blev der om sommeren afholdt svømmeøvelser. Så tidligt som i 1818 havde Flor i et lille skrift »Om Skoleopdragelse« ud fra filantropiske overvejelser argumenteret for det ønskelige for en skole i at have en stor fri plads »med alle Arter af gymnastiske Øvelsesredskaber, som kunde overlades Drengene til fri Raadighed«. Kunne pladsen ydermere være beliggende ved en sø, hvor svømning kunne øves for »Legemets bestandige Renheds skyld« ville det være optimalt.¹⁹

Nederlaget i 1864 gjorde det umuligt at holde folkehøjskole i Rødding, der lå syd for Kongeågrænsen, og i 1865 rykkede højskolen så at sige til Askov nord for grænsen. Som bestyrelsesformand for såvel den gamle som den nye højskole forestod Flor, sammen med forstander Ludvig Schrøder, flytningen og bød ved indvielsen i den 3. november 1865 velkommen med ønsket om »at Skolen nu i Askov som før i Rødding maatte faa Lykke til Kampen for Danskhedens Sag«. Flors sidste bidrag til dansk højskolehistorie blev indsamlingen af midler til et gymnastikhus i tilknytning til højskolen i Askov – en indsamling, der ikke var nogen succes, hvorfor Flor selv følte sig tvunget til at blive den største bidragsyder med 3200 rigsdaler.²⁰ I efteråret 1872 blev gymnastikhuset indviet, og herfra udgik i flere årtier en række delings-

førere, der medvirkede til at udbrede den såkaldte folkelige gymnastik – først i form af den tysk-prægede danske gymnastik efter GutsMuths, Nachtgal og Jahn, siden i form af Lings rationelle svenske gymnastik. Syd for Kongeågrænsen var »danske« legemsøvelser for en længere periode et ukendt begreb. Efter 1864 stod turnbevægelsen med alle kortene på hånden.

Jungs holt fast

Efter slesvig-holstenernes nederlag ved Bov og i Nystaden i Flensborg i 1848 kom det i tysksindede kredse til en diskussion af, om det var soldaternes fysiske og legemlige dårlige tilstand, der havde været en medvirkende årsag til nederlaget. Man romantiserede turnernes ihærdige og modige indsats i Nystaden, og fandt at deres gode legemlige tilstand havde været en medvirkende årsag hertil. Som en konsekvens heraf startede en agitation under parolen »schlappe Jungmannschaft braucht Turnervereine« for udbredelsen af turnen i Slesvig, og det førte den 1. januar 1849 til dannelsen af »Männerturnvereins von 1849« i Flensborg. Bag oprettelsen stod de to kæmpere fra Nystaden lægen og Kielerstudenten Johan Friederich Esmarch og saddelmagersvenden fra Flensborg Daniel Sauermann.²¹

Frem til 1864 havde turnerne i Slesvig dog meget vanskelige vilkår, den danske statsmagt fulgte nøje deres politiske virksomhed, og som tidligere omtalt var turnen i en periode fra 1852 til 1856 forbudt. Rigtig gang i turnbevægelsen kom de først efter 1864, og i 1865 nyorganiserede Esmarch og Sauermann turnforeningen i Flensborg under navnet Flensburger Turnerschaft. Daniel Sauermann deltog i 1863 i den 3. tyske turnfest i Leipzig, hvor 20.000 turnere fejrede 50-års dagen for sej-

Illustration af Chemnitz' hymne »Schleswig-Holstein Meerumschlungen«. Illustrationen er overlæsset med symboler. Dobbeltgen – Slesvig-Holsten er uadskillelig. De to fanebærere der holder vagt viser henholdsvis studenten med det blå-hvid-røde Slesvig-Holsten-flag og turneren med den tyske enhedsbevægelses sort-rød-gyldne farver, i midten af fanen ses turnermærket: et kors dannet af 4 F'er: Frisch, fromm, froh, frei. Tegning i Schleswig-Holsteinisches Landesmuseum.

ren over Napoleon. I den anledning opnåede Sauermann den ære at blive hyldet som slesvig-holstensk frihedskæmper i krigen 1848-50.²²

Fra 1866 efter Preussens sejr over Østrig fik Slesvig reelt status som en preussisk provins, og der blev overensstemmelse mellem ideologien i turnbevægelsen i Slesvig og statsmagten for det tyske rige. Danmark og dansksindede slesvigere håbede på, at datidens stormagter kunne bringe Slesvig tilbage til Danmark. Efter Napoleon III's nederlag ved Sedan i 1870 var der dog intet reelt grundlag for dette håb, og dansksindede slesvigere måtte tilpasse

sig tingenes tilstand og føre en længerevarende sindelagskamp mod tysksindede slesvigere. Sejren ved Sedan blev ligesom sejren ved Leipzig i 1813 et symbol for turnbevægelsen, og femårsdagen for Sedan-slaget blev en passende anledning til, at turnbevægelsen i Flensborg kunne indvie en foreningsfane med de fire gange »F« som udtryk for turnernes valgsprog. Samme år vedtog Flensburger Turnerschaft at gøre den årlige march til Oeversee til en særlig turnerbegivenhed. Ved slaget ved Oeversee i februar 1864 havde preussiske og østrigske styrker tilføjet danskerne et afgørende nederlag.²³

Det 45 m høje granittårn på Knivsbjerg. På foden af tårnet står turnernes valgsprog »Jungs holt fast«. Oven over kolossalstatuen af Bismarck et citat fra en af hans rigsdagstaler (1888) »Wir Deutsche fürchten Gott und sonst nichts auf der Welt«. Foto af postkort fra Institut for Sønderjydsk lokalhistorie.

Turnbevægelsen bredte sig under aktiv medvirken fra Flensburger Turnerschaft til de tre af de større nordslesviske byer, Tønder, Åbenrå og Haderslev. I disse byer dannede tysksindede turnforeninger, der meldte sig ind i »Deutscher Turnerschaft«. ²⁴ På denne måde kom turnbevægelse til at indgå som en vigtig bestanddel i bestræbelserne på at »fortyske« nordslesvig.

I perioden fra 1864 til midt i 1880'erne udbredte og stabiliserede det tyske fore-

ningsliv sig i Flensborg-området. Det danske sindelag, der i 1864 havde stået stærk i dette område, gik tilbage i takt med byens modernisering og indførelsen af tysk som obligatorisk skolesprog. Nordslesvig, hvor der i 1880 var blevet dannet en dansk sprogforening og i 1888 en dansk vælgerforening, blev nu hjemstedet for de dansk-tyske modsætninger. Fra slutningen af 1880'erne ønskede regeringen i Berlin, med Bismarck i spidsen, dette område germaniseret; i 1888 indførtes tysk som skolesprog og man krævede, at alle prædikener skulle foregå på tysk. ²⁵

Med det formål at fremme tyskheden kulturelt og politisk dannedes i 1890 »Deutscher Verein für das nördliche Schleswig«. Foreningen, der i 1909 havde 59 lokalafdelinger, optrådte som pressionsgruppe over for regeringsinstanserne; den var domineret af tyske embedsmænd og knyttede sig til det højreradikale Altske Forbund. Da E. M. Köller i 1897 blev overpræsident i Slesvig-Holsten fik den tyske forening sit krav om en hårdhændet behandling af dansksindede opfyldt. Det mest anvendte våben var udvisning af uønskede personer, der ikke havde tysk statsborgerskab – en udvisningsgrund kunne være organisering af masseudflugter til Danmark. ²⁶ »Deutscher Verein für das nördliche Schleswig« købte i 1893 Knivsbjerg ved Genner ikke langt fra Åbenrå. Stedet skulle, som modstykke til Skamlingsbanken, benyttes til at afholde folkefester for at ære den tyske stat.

Knivsbjerg, der efter Skamlingsbanken var det højeste punkt i landsdelen, blev hurtigt udbygget med pavillion, turn- og sportsplads og ungdomsherberg. I 1896 afholdtes den første gymnastik og turnfest med deltagelse af studenter fra Kiel, skoleelever fra Haderslev, turnere fra Flensborg og de Nordslesvigse foreninger. Festen blev en fast årlig begivenhed, hvor især

Flensborgs Turnerforeninger aktivt deltog »in Turnertreue und mit Turnerdank an den sportlichen Wettkämpfen und den politischen Kundgebungen«. ²⁷

I 1896 lagde man den første sten til Knivsbjertårnet, og i 1901 kunne man på årsdagen for den første tyske sejr i 1870 indvie et såkaldt »Vaterlands-Monument«. Hele anlægget var udformet som et ældgammelt kultsted med 12 klippesøjler der dannede kreds om et tårn af granitsten. På tårnets sokkel stod turnerbevægelsens slagord fra Vormärz-tiden »Jungs holt fast«. Ved tårnets fire sider var der offeraltre og i selve tårnet stod en 7 m. høj kobberstatue af Bismarck med rigssværd og rigskrone som attributter. Under Bismarck, der fra sin plads kunne skue over store dele af grænslandet, stod indskriften »Up ewig ungedelt«, som udtryk for Slesvig og Holstens evige forbundethed og i denne sammenhæng tilknytning til det tyske rige. ²⁸

Efter 1. verdenskrig var man fra tysk side klar over, at den kommende afstemning i Slesvig sandsynligvis ville give dansk flertal i Nordslesvig, og man frygtede for monumentets sikkerhed under et dansk styre. Derfor besluttede man sig for at fjerne statuen og flyttede den efter nogle år til Aschberg ved Hytten Bjerge (Hüttener Berge) sydøst for Slesvig, hvor man ligeledes indrettede et mødested med ungdomsherberg og sportsanlæg.

Men også efter den nye grænsedragning bevarede Knivsbjerg som samlingssted for det tyske mindretal, hvor det især i perioden fra 1933 til 1945 fik stor symbolværdi for det nazificerede tyske mindretal nord for grænsen. Den 16. august 1945 blev granittårnet og festpladsen ødelagt ved sprængning af efter alt at dømme danske sabotører, der som de sidste hellige skulle manifestere sig efter nazisternes nederlag. En handling, der siden blev for-

dømt af den danske statsminister Hans Hedtoft. ²⁹

I 1949 bekostede den danske stat en delvis reetablering af Knivsbjerg, der påny kom til at fungere som et velbesøgt mødested for det tyske mindretals kulturelle aktiviteter. Det er især de gode sportsanlæg, der er blevet tillagt betydning for kontinuiteten i mindretallets aktiviteter. ³⁰ Turnerne fra Flensborg har fastholdt deres stærke relationer til Knivsbjerg. I 1990 deltog Turn und Sportbund (TSB) Flensburg med et ungdomshold i håndbold i Knivsbjerg festen, og i den anledning uddelte dr. H.A. Rossen, der i mere end 50 år havde været medlem af TSB, den af ham indstiftede Knivsbjerg-pris. ³¹ Den symbolske værdi ved en sådan handling turde være indlysende.

»Sønderjylland vundet, det er kampens mål«

Nederlaget i 1864 fik afgørende betydning for dannelsen af den danske nationalfølelse. Dansk kultur- og åndsliv havde tidligere naturligt været orienteret mod syd med tysk kultur som absolut væsentligste inspirationskilde. Såvel økonomisk som kulturelt orienterede Danmark sig efter 1864 mod Storbritanien. I 1861 havde den danske øvrighed støttet oprettelsen af De danske Skytteforeninger, der efter mønstret for National Rifleshooting Associations, dels skulle fungere som en form for hjemmeværn, dels skulle forberede unge danske mænd til indtrædelse i forsvaret. Skyttebevægelsen blev fra begyndelsen ligeledes hjemstedet for den nye moderne legemskultur i form af boldøvelser især cricket og gymnastik, der i første omgang var inspireret af såvel GutsMuths som tysk turnen. ³² Fra 1880'ernes midte vandt

den svenske rationelle gymnastik efter P.H. Ling, blandt andet som en konsekvens af den antityske stemning i Danmark, større og større udbredelse. Især i højskolekredse blev denne gymnastikform dominerende.³³

Personer, der i skyttebevægelsen forestod gymnastikken, betegnedes efter skyttekorpsmodellen som delingsførere, og med tiden blev en egentlig delingsføreruddannelse formaliseret. I 1889 blev der efter et kursus hos N. H. Rasmussen i København dannet »Delingsførerforeningen af 1899«. Ved en generalforsamling med 80 deltagere på Askov Højskole i 1896 besluttede foreningen efter samråd med bl.a. højskolemanden professor Poul la Cour sig for nye vedtægter samt at ændre navn til Skyttesagens Gymnastiklærerforening. Året efter udkom foreningens første medlemsblad »Ungdom og Idræt«, der stadig eksisterer og frem til vore dage under navnet Dansk Ungdom og Idræt udgives af den store folkelige danske idrætsorganisation Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger.³⁴ Efteråret 1997 antog bladet i forbindelse med 100-års jubilæet påny det oprindelige navn »Ungdom og Idræt«.

Under overskriften »Vor Grænsekamp« bragte Ungdom og Idræt nr. 14 i 1898 professor Poul la Cours foredrag ved et møde i Højstrup Skov på Sjælland. Et foredrag der blev indledt med fælles afsyngelse af »Slumrer sødt i Slesvigs Jord«, der var den sang der tonede frem for la Cours indre, da han 14 dage tidligere var på vandretur ved Dybbøl. I foredraget fortalte la Cour:

Jeg siger, det var stemningsfuldt at vandre dernede mellem Gravene. De findes rundt omkring, ved et Gærde, i et Vænge, i en Have. Der vælder mange forskellige Tanker og Minder frem, naar man gaar der. Her stod et lille Lands Hær med Forladervaaben og holdt Stand i Maaneder

*mod to større Landes Hære med Bagladergeværer.*³⁵

Uret blev der gjort mod et lille folk, der heroisk kæmpede. I kampen for Sønderjylland satte la Cour sin lid til højskolen, dansk åndsliv og oplysningstrang. I foredraget beretter han:

*Tyskerne forstaar, at Højskolen er farlig. Da jeg i Vinter efter Sædvane skulle holde Foredrag i Bredebro mellem Ribe og Tønder, blev det forbudt med den Motivering, at en Mand der stod i Forbindelse med en dansk Højskole ikke maatte tale.*³⁶

I 1897 blev som tidligere omtalt E.M. Köller overpræsident i Slesvig-Holsten og under ham fremmedes germaniseringsbestræbelserne i Nordslesvig. Forbuddet mod la Cours foredrag var et led i disse bestræbelser. La Cour afsluttede sit foredrag med følgende hilsen til sønderjyderne:

*Vi elsker jer, Sønderjyder, af vor ganske Sjæl, Se paa Skarerne her, de samles ind, uden at der spørges om Højre eller Venstre ... Og saa vil jeg slutte med et Leve for alt, hvad der er dansk.*³⁷

Året efter, at Ungdom og Idræt udkom for første gang, kunne man i bladet følge en diskussion om »Skyttesagens Maal«. Debatten blev rejst i nummer 24, 1898 af A. Nordahl-Pedersen fra Djurslands Folkehøjskole og omhandlede skyttesagens forhold til »folkets kamp for at være et folk«. En enkelt yngling, Hr. Laurids Nielsen, med pacifistiske tilbøjeligheder, blandede sig i debatten og gjorde opmærksom på, at mange skytter i tilfælde af krig ville hænge riflen bort.³⁸ Dette synspunkt affødte en voldsom reaktion fra en del aktive skytter. I nummer 29 belærte på vegne af unge akademiske skytter én, der underskrev sig som nr. 303, pacifisten om følgende:

Man kan ikke, uden at snakke hen i Vejret – tale om »Kærlighed til vor Folkepoesi og vort Fædrelands Historie« og samtidig op-

*give alt uden Kamp. – Man kan ikke nære Kærlighed til Historie uden at faa øjet op for – og gøre den Erfaring -, at det forhenværende Folk, der ikke længer mægter at rejse sin Manddom og Ungdom til Forsvar mod fremmed Vold er færdigt.*³⁹

Andre, der følte sig provokeret af ynglingen, henviste ligesom akademikeren til fædrelandets historie og poesi. På længere sigt var det dog ikke debatten for eller imod pacifisme eller militarisme, der var afgørende for skyttebevægelsens mål – det var og blev derimod forholdet til Sønderjylland. Dette formuleredes meget præcist af sønderjyden H. Sørensen fra Kvissel Højskole i nummer 26, 1898:

*I Skyttesagens Barndomsdage skrev man paa Skyttefanen: Sønderjylland vundet, det er Kampens Maal!« eller: »Maalet det er Danmarks Frelse!« Skal man sige, hvad der var Skyttesagens Maal i dens første Dage, saa bliver det nok egentlig dette – og kun dette -, der er indeholdt i disse Ord. Spørges om, hvad der har været den bærende Kraft gennem Tiden, og hvad der er det endnu, saa vil Svaret – trod alt – blive det samme.*⁴⁰

H. Sørensen var udmærket klar over, at man ikke umiddelbart med våben i hånd kunne vinde Sønderjylland tilbage, men i stedet kunne man ved i Danmark at skabe en »personlig, handlekraftig og tillige national bevidst Ungdom« formå at vinde sønderjyderne, for:

saa kan Sønderjyderne, der bor midt mellem os og Tyskerne, heller ikke andet end drages mod Nord, naar de stiller en Sammenligning op mellem dansk og tysk Ungdom, og det gør de. Den tyske Ungdom uddanner sig kun i det store og hele med det ene for øje at blive Soldat -, af den Slags som deres Kejser vil have: blinde Redskaaber, personlige umyndige. Den danske Ungdom uddanner sig til gode Borgere,

*der baade kan fylde sin Plads i Samfundet og væрге sit Hjem. For folk med sund Dømmekraft – og det har Sønderjyderne – er Valget ikke vanskelig. De drages ganske naturligt af alt det sunde og gode i Danmark. Derigennem har Skyttesagen været med til at vinde Sønderjyderne tilbage for os i Sind og Hjerte, som det bevisligt er sket i de sidste Aartier. Muligvis dette er bedre baade for os og dem end de f. Eks. i 1870 var blevet vundne tilbage med Vaaben i Haand.*⁴¹

Henvisningen til 1870 skyldes krigen mellem Preussen og Frankrig, en krig der var ventet, og som mange danskere håbede Napoleon III ville vinde, et slagen Tyskland skulle herefter give Slesvig tilbage til Danmark. Preussen vandt som bekendt krigen, og det tyske kejserrige blev en realitet. Til gengæld fik den nye danske nationalfølelse et stærkere og stærkere antitysk indhold. Nord for grænsen kom især de danske folkehøjskoler til at virke for dannelsen af et nationalt åndsliv.

I Ungdom og Idræt nr. 23 gøres der i 1898 i en ledende usigneret artikel status over de 50 år, der er gået siden krigen mod Slesvig-Holsten. Ifølge artiklen var 1848 et minderigt frihedssår, hvor der blev etableret et hengivent bånd mellem folket og kongen og »Navnet dansk blev et Hædersnavn fælles for alle lige fra den fattige Arbejder op til Kongen selv« og:

*overfor Fædrelandets Fare trådte Enkeltmænds Interesser helt i Baggrunden. Unge Mænd som stod midt i Arbejdet for at skabe egen Fremtid, mødte skarevis for frivilligt at deltage i Kampen for Fædrelandet – Studenten forlod sin Bog. Haandværkeren sit Værksted, Bonden sin Plov for alle Side om Side at værne for Hjem og Arne.*⁴²

Når det handler om nationalfølelse skelnedes der ikke så meget til realiteterne – det var slesvig-holstenerne, der først ville

demokratiet, og det var som tidligere beskrevet disse, der var i stand til at rejse en betydelig hær bestående af frivillige studenter og håndværkere efter Turnvater Jahns model.

Dansk idræt i Nordslesvig

Fra 1880'erne og frem blev det almindeligt, at unge dansksindede nordslesvigere eller sønderjyder, som de mestendels blev kaldt, tog på folkehøjskole i Danmark. Efter endt højskoleophold vendte de tilbage til deres hjemegn og medvirkede der for danskhedens udbredelse. Almindeligt blev det efterhånden også, at en række idealistiske unge nord for grænsen tog ophold som karle eller piger på dansksindede gårde syd for grænsen.

Først bredte gymnastikken sig til området lige syd for Kongeåen ikke langt fra

Askov. Den »danske« rigsdagsmand i Berlin H. P. Hanssen har berettet, at der i firserne, medens han var elev på Askov, på professor la Cours initiativ blev arbejdet for at indføre den svenske gymnastik i Danmark. I den forbindelse aflagde et hold svenske studenter, der opholdt sig i Askov, et besøg i Nordslesvig, hvor de blev indkvarteret hos beboerne i København.⁴³

I 1892 byggede dansksindede nordslesvigere det første forsamlingshus i Skrave Sogn nord for Rødding. »Skrave-Skodborg selskabelig Forening«, der dannedes snart derefter, startede med svensk gymnastik, og i Østerlindet og andre steder fulgte man eksemplet. Rigtig gang i foretagendet kom det dog først fra århundredeskiftet, og i takt med udbredelsen af »danske« forsamlingshuse, hvoraf der i 1907 var flere end 30, vandt den dansk-svenske gymnastik fodfæste i Nordslesvig.⁴⁴ Med tiden føjedes

Det sønderjydske kaffebord var ikke alene et skalkeskjul for at afholde de forbudte møder. I perioden fra 1864 til 1920 var det forbudt at flage med Dannebrog overalt i hele Slesvig, men i hjemmene kunne man frit bruge flaget. Stellet er fremstillet i Berlin med henblik på afsættelse i den preussiske Nordmark.

Foto fra Museet på Sønderborg Slot.

andre idrætsaktiviteter til såsom folkedans, boldspil og cykelsport.

Under og efter Køllers germaniseringsbestræbelser vanskeliggjordes deres arbejde imidlertid, da de som danske statsborgere nemt kunne udvises af det tyske rige. Dansksindede nordslesvigere kunne ikke udvises, men blev chikaneret på anden måde. Et udtryk herfor var de forbud, der blev indført mod møderne i de nybyggede forsamlingshuse. Møderne måtte ikke have et nationalt eller politisk sigte, og som et resultat heraf opstod det kendte sønderjydske kaffebord, hvorved man legitimt kunne mødes.

Under overskriften »Hvor der Kæmpes« bragte tidligere omtalte H. Sørensen fra Kvissel Højskole i Ungdom og Idræt nummer 28 og 29 i 1899 uddrag af en række breve, han havde modtaget af sønderjyder, der blev forfulgt af gendarmene syd for grænsen. Der berettedes blandt andet om et forsamlingshus, hvor man først syv måneder efter opførelsen fik lov til at tage det i brug. Da det første møde blev holdt og Pastor Povlsen fra Bov vilde bekende troen, blev mødet forbudt – man skulle have ministeriets tilladelse til at holde gudstjeneste. Ligesom øvrigheden greb ind da man i forsamlingshuset skulle have haft en selskabelig sammenkomst med damer. Selskabet, der havde opført huset, var nemlig blevet erklæret for en politisk forening, og ved politiske møder måtte der ifølge tysk lovgivning ikke være damer tilstede.⁴⁵

Andre beretninger fortalte muntert om »den statsfarlige kaffe« og sørgmodigt om udvisninger, ligesom der kom meddelelser om gymnastikøvelser under gendarmernes overvågning. Standse bevægelsen kunne gendarmene imidlertid ikke, og i 1903 etableredes forløberen for Sønderjydske Idrætsforening, Nordslesvigs Fælles Idræts-

forening, som skulle omfatte al dansk idræt i grænselandet.

Nordslesvigs Fælles Idrætsforening

Foreningen blev stiftet den 15. november 1903 på et møde, hvor der deltog repræsentanter fra syv foreninger: Fjelstrup, Nustrup, Vojens, Rødding, Skrave, Øster Lindet og Haderslev. Til formand valgtes en af veteranerne i den nationale kamp i Sønderjylland, J.H. Schmidt, der havde fået blik for idrættens betydning for ungdommen. Schmidt var oprindelig lærer blandt andet 11 år i Snogbæk, men havde taget sin afsked, da myndighederne ville tvinge ham til at deltage i tysk-nationale fester. I stedet slog han sig ned i Haderslev og blev som ejendomskommissionær forretningsfører for »Foreningen af 6. Oktober«, der med en kapital på 500.000 kr. var startet af danske rigsmænd for at sikre dansk jord. I denne stilling og som direktør for Nordslesvigs Kreditforening blev han ledende i kampen om jorden. Ejendomshandel for ikke mindre end 30 millioner kr. gik gennem hans hænder.⁴⁶ Netop jordbesiddelsen er af eftertiden blevet vurderet som det centrale element for fastholdelsen af det danske sindelag i Nordslesvig – det var de dansksindede, der sad på jorden, medens de tysksindede var knyttede til uddannelses- og embedsvæsenet.⁴⁷ Næstformand i foreningen blev den senere mangeårige formand Mads Gram fra Københoved, denne var en ivrig fortaler for såvel gymnastik som boldspil.

Den første vigtige opgave for Nordslesvigs Fælles Idrætsforening var at sørge for den fornødne uddannelse af ledere, hvor der blev etableret et vigtigt samarbejde med Ingeborg Appel fra Askov. Hun rejste rundt til gymnastikfester i Nordslesvig

og fungerede der som vejleder og dommer, ligesom hun skaffede de unge sønderjydske delingsførere på kursus på Askov. Til disse kurser gav Skytteforeningen i Danmark fri undervisning, medens kost og logi blev betalt hjemmefra med tilskud fra Sønderjydske Centralforening.⁴⁸

Gymnastikken fik imidlertid ikke samme eneherkende stilling i Nordslesvigs Fælles Idrætsforening, som den gjorde i hovedlandets tilsvarende foreninger. Skydning havde man af gode grunde ikke, men fra første færd var boldspillet kommet med, først fodbold for karlene og siden kurvebold for pigerne, og til tider knyttede boldspillet de unge mennesker tættere til foreningen end gymnastikken. Det forholdt sig nemlig således, at boldspillet ikke i den grad tiltrak sig myndighedernes interesse som gymnastikken. Der var flere årsager hertil, væsentligst var den formelle, at boldspil af myndighederne ikke blev indordnet under begrebet undervisning, således som vi skal se, tilfældet var for gymnastikken. Ved boldspil var der på dette tidspunkt heller ingen aldersgrænser, så da myndighederne begyndte at skride ind mod gymnastik for helt unge, kunne disse godt spille fodbold.⁴⁹

I 1905 kunne Nordslesvigs Fælles Idrætsforening afholde den første årsfest i Sønderborg. Foruden et par gymnastikhold var der mødt hold fra Skrave og Nybøl til fodbold og kurvebold. På boldpladsen underholdt et musikkorps, og fortæringen af de medbragte madkurve foregik i samlingshuset. Det næste årsstævne foregik i september 1907, da man grundet rigsdagsvalget ikke havde kræfter til et i 1906, og antog den form der blev karakteristisk for fællesforeningen og senere for Sønderjydske Idrætsforening. Ved stævnet var der fodbold, kurvebold og gymnastik af udvalgte hold. Om eftermiddagen gik alle deltager-

ne iført sportsdragter med musik i spidsen i optog til sportspladsen. Under turen sluttede adskillige sig til optøget, der således voksede på vej gennem byen. Ved indgangen til festpladsen var rejst en æresport og efter idrætten var der fællessang og taler. Sangene og talerne skulle være neutrale, men symbolværdien i sange som »Se, det lyser for vort Øje« og »Løft dit Hoved« var ikke til at tage fejl af for de indviede.⁵⁰

Frk. Boesen, gymnastiksagen og fodboldforbud

I 1906 indførte de lokale amtsforstandere i Nordslesvig forbud mod, at der blandt dansksindede blev givet gymnastikundervisning til børn og unge under 18 år. Enkelte amtsforstandere i Nordslesvig gik endda så vidt, at de helt forbød gymnastikundervisningen i samlingshusene. Om dette berettedes i Ungdom og Idræt nr. 40 fra 1908. Samme sted kan man læse, at en tandlæge Schmith fra Haderslev, for at få prøvet sagen, opfordrede til ulydighed mod de prøjsiske myndigheder. Sagen kom for rigsretten, hvor Schmith fik medhold i, at forbuddet kunne gøres gældende over for unge over den skolepligtige alder.

Ikke desto mindre fortsatte gendarmene med at forfølge de, der ledede gymnastik for unge under 18 år. Ungdom og Idræt nr. 24 1910 bragte et gymnastikbrev fra Sønderjylland, der beskrev, hvorledes gymnastikundervisningen foregik for lukkede døre og med gardinerne trukket for vinduerne. Underviste man unge under 18 og blev opdaget, risikerede man pengebøder fra 100-300 mark; var lederen fra nord for grænsen, blev han eller hun udvist.

Et helt grotesk udslag af forfølgelsen mod udbredelsen af højskolegymnastikken var historien om frk. Boesen fra Skærbæk.

Hun var datter af værten på det danske forsamlingshus i Skærbæk, Landbohjemmet. Efter et kursus på Askov Folkehøjskole begyndte hun som tyve-årig at undervise i gymnastik på sin hjemegn i 1906. Hun samlede her et stort børnehold, men uden tilladelse og den 1. december mødte gendarmen op. Gårdejer Svendsen fra Hjemsted uden for Skærbæk ville imidlertid ikke tillade gendarmen adgang til det private forsamlingshus, hvorfor denne trængte ind i salen og beordrede børnene til at gå hjem. Da disse ikke ville adlyde, trak han sablen for at få dem jaget ud.

I foråret 1907 blev frk. Boesen idømt en bøde på 100 mark, som hun ikke ville betale. Da gendarmen mødte op for at anholde hende, betalte Andreas Svendsen bøden. I vinteren 1908-1909 tog frk. Boesen påny fat på gymnastikken denne gang i Bredebro og Hvidding. Længe gik det godt, men til sidst lykkedes det en gendarm at snuppe hende på fersk gerning. I Ungdom og Idræt nr. 28 1910 kunne man under overskriften »Landsfarlig Gymnastik« læse i en notits, at frøken Kirstine Boesen fra Skærbæk var blevet idømt en bøde på 200 mark for at have vejledt unge under 18 i gymnastik. Bøden blev udstedt i henhold til de af regeringen i Slesvig udstedte forbud, hvis indhold også anvendtes over for socialdemokrater.

I tilfælde af at frk. Boesen ikke ville betale bøden, fastsatte retten i Tønder, at den skulle afsones med 20 dages fængsel. Den 9. august 1910 blev Kirstine Boesen anholdt og indsat i Skærbæk arrest. En anholdelse, der vakte så megen opstand, at hun hurtigt blev overført til Tønder arrest, der dengang var et rigtigt »fængselshul«. Overflyttelsen til Tønder førte til, at Kirstines fader sendte en klage til Berlin, og allerede fem dage efter blev Kirstine Boesen løsladt. I Berlin havde sagen vakt så megen pinlig opsigt, og var blevet refereret i både

ind- og udland, at regeringen underkendte de lokale myndigheders fremfærd. I Ungdom og Idræt nr. 34 1910 berettedes om Kirstine Boesens løsladelse og hjemkomst, men Boesen-sagen var også udførlig omtalt i dagspressen.⁵¹

Boldspil blev som tidligere omtalt ikke fulgt af de tyske myndigheder. Alligevel stødte man også her på problemer. I 1911 modtog Nordslesvigs Fælles Idrætsforening en indbydelse fra Norddeutsche Fussball-Verband til at indtræde i forbundet, der havde status som eneste officielle fodboldorganisation i Nordtyskland. I indbydelsen betonedes forbundets politisk neutrale karakter. Da Nordslesvigs Fælles Idrætsforening imidlertid ikke ønskede at imødekomme invitationen, besluttede forbundet på et møde i Hannover at diskvalificere Nordslesvigs Fællesforening og meddele dette til Dansk Boldspil Union. Resultatet blev, at danske klubber ikke turde deltage i kampe mod nordslesvigerne, og en planlagt kamp i Ålborg blev aflyst

Kirstine Boesen fra Skærbæk, som måtte gå i fængsel på grund af hendes »landsskadelige gymnastikundervisning«.

Foto fra Ungdom og Idræt.

fra dansk siden.⁵² I den sammenhæng gik bestræbelserne på at få orden i sportens egne rækker over nationale hensyn.

Målet nået

Det var udenrigspolitiske forhold, der bragte Sønderjylland tilbage til Danmark. I 1914 blev al dansksindet foreningsaktivitet forbudt, og unge dansksindede sønderjyder måtte kæmpe for den tyske nation ved fronterne i øst og vest. Mødte dansksindede nordslesvigere ikke op, når de blev indkaldt, ville de miste retten til fædrene gård og jord. Mange faldt, deriblandt også en række unge delingsførere fra Nordslesvisk Fælles-Idrætsforening, men i 1918 kom våbenhvilen og håbet vågnede for de dansksindede. I Ungdom og Idræt nr. 46 fra den 15. november 1918 foregriber Eigil Jørgensen, der betegnede sig selv som almues-mand, begivenhedernes gang:

*Det sønderjydske Spørgsmaal er atter blevet aktuelt – eller rettere, de store Verdensbegivenheder, som vi hidtil kun har været passive Tilskuere til, har gjort Spørgsmaalet officielt, saa vi nu pludselig har faaet vort Mæle igen og tør begynde at tale og skrive om denne vor Livssag, hvad man i saa lange Tider ikke har maattet.*⁵³

Under krigen havde det været forbudt den dansksindede presse i Nordslesvig at nævne »det Nordslesvigske spørgsmål«, ligesom censuren greb ind, når der i en god dansksindet mands eftermæle stod »han døde i Haabet om en lysere Fremtid«. Allerede i oktober 1918 var censuren dog blevet ophævet, og den dansksindede rigsdagsmand i Berlin H.P. Hanssen holdt den 12. oktober i fuld diskretion møde med ledende nordslesvigere. Dette kan man læse om i Ungdom og Idræt nr. 48 fra den 29. november 1918. Samme sted skildredes også årsagen til den længselsfuldt ventede bevægelsesfrihed:

Revolutionen. *Den 6. Oktober naaede Bevægelsen til Haderslev, hvor Soldatermøderne forløb i beundringsværdig Ro og Orden, og under et Højtryk i Stemningen, som kun den kan gøre sig en Forestilling om, der har levet med i disse mærkelige Dage.*⁵⁴

Revolutionen var den arbejder- og soldateropstand, der fik det tyske kejserrige til at bryde sammen og for en kort periode gjorde de sønderjydske byer til en del af en socialistisk republik, noget der umiddelbart fik positiv betydning for Nordslesvig, for: *det betød hverken mere eller mindre, end at de Oppositionsmænd som vore Repræsentanter i Berlin, men da navnlig H.P. Hanssen, gennem mange Aar havde staaet i et godt forhold til eller i Venskabsforhold til, nu kom til Magten i Tyskland. Selvefølgelig kom det os til gode. Det var ogsaa til stor Gavn for os, at den Tale, som H.P. Hanssen holdt i Rigsdagen om Nordslesvigs Genforening med Danmark, blev rost for dens Maadehold. Her ligger Forklaringen til, at vi nu omtrent kan sige og skrive, hvad vi vil. Vort Krav anerkendes overalt som berettiget af de Folk, der nu har Magten i Nordslesvig. Et Medlem af Soldater-raadet i Aabenraa har endog sagt, at vi godt kunde hejse Dannebrog.*⁵⁵

Omvæltningen i Tyskland muliggjorde genforeningen med Sønderjylland, men hvor skulle grænsen gå. H.P. Hanssen var realist, men det var langt fra alle. Fra gymnastikhuset på Wodroffsvej i København udsendte N. H. Rasmussen følgende programerklæring, som kunne læses i Ungdom og Idræt nr. 50 december 1919:

*Og ad den Vej skal Danskheden vokse og brede sig dernede fremdeles: Gymnastik ledet i dansk Aand og med dansk Tale og dansk Sang isprængt. Gymnastikken skal være med til, alt som tiden gaar, at bære Dannebrog helt ned mod Dannevirke. Se nu kun til!*⁵⁶

Den 30. januar 1919 afholdt Nordslesvigs Fælles Idrætsforening det første bestyrelsesmøde efter krigen, og man vedtog at indkalde til delegeretmøde og generalforsamling i februar, hvor blandt andet diskussionen om fællesforeningens forbindelse til en dansk hovedorganisation efter genforeningen blev påbegyndt. Der var to muligheder; enten at indgå i Dansk Idræts-Forbund eller De Danske Skytte og Gymnastikforeninger, som de tidligere Danske Skytteforeninger i 1919 tog navneforandring til. Da det var skytte- og gymnastikforeningerne, der havde den tætte forbindelse til højskolebevægelsen, samtidig med at foreningen som mål havde haft »Sønderjylland vundet«, var valget ikke svært. Dertil kom at Dansk Idræts-Forbund var et forholdvist nyt forbund fra 1896, der indtil videre hovedsageligt havde varetaget indførelsen af og regelsætningen af konkurrence- og friluftssport i Danmark.

På sendemandsmødet (delegeretmødet) i Nr. Hostrup i marts 1920 vedtog man enstemmigt at indmelde Nordslesvigs Fælles Idrætsforening i De Danske Skytte Gymnastik og Idrætsforeninger. Selve indmeldelsen fandt sted i form af følgende skrivelse ved den nye formand Johannes Juhl fra Branderup:

Hermed anmoder jeg »De danske Skytte- og Gymnastikforeninger« om at optage »Nordslesvigs fælles Idrætsforening« i Deres Sammenslutning. Fra Skytteforeningerne har vi været afskaaret siden Ulykkesaaret 1864. Den Gymnastik, Skytteforeningerne dyrkede, blev ret snart ført til Sønderjylland, og sammen med fri Idræt var den i stand til at samle dansk Ungdom og paa sin Vis gøre sit til at skabe en livskraftig, stærk og modstandsdygtig Slægt. Til enhver Tid har »De danske Skytte- og Gymnastikforeninger« staaet os bi med Raad og Daad, og vi er klar over, at det

kun er inden for den Forenings Ramme, vi hører hjemme og maa søge videre Udvikling til fælles Gavn for Land og Folk.⁵⁷

Sommeren 1920 blev tiden for genforeningsfestlighederne for nordslesvigerne. I mange af festlighederne deltog den danske kong Christian den 10., ligesom det symbolsk var ham, der til hest overskred grænsen på genforeningsdagen den 10 juli. Ungdom og Idræt bragte udførlige beretninger fra genforeningsfesterne. Med spænding var festerne i Tønder og Højer imødeset. Her havde der ved afstemningen været tysk flertal. I Tønder holdt den tysksindede borgmester på dansk en velkomsttale, der ikke var forskellig fra de andre taler, der var blevet holdt andre steder. Frimenighedspræst Nørgaard, der berettede til Ungdom og Idræt, skrev:

Man havde ondt ved at kende Tønder igen. Den var i dansk Dragt. Jeg kunde heller ikke undgaa at lægge Mærke til, at mens tidligere slet ingen Skilte var affattede paa dansk, var allerede nu særdeles mange maledede om fra Tysk til Dansk. »Er det Tønder der ser saaledes ud?«, kunde man høre Folk udbryde. Enkelte sagde ogsaa: »Flensborg vilde ogsaa have set saadan ud!⁵⁸

I Højer skete det, som ikke var sket andre steder ved modtagelsen af kongen under festlighederne: Borgmesterens velkomsttale blev holdt på tysk. Nørgaard berettede til Ungdom og Idræt:

Kongen svarede paa Dansk, som sikkert blev rigtig forstaaet. Mens Tyskerne, dvs. de tysksindede, samlede sig paa Torvet om en af de berømmelige Dobbeltege, som Tyskerne havde travlt med at plante rundt om i Sønderjylland for at symbolisere »Adskillelsen« fra Tyskland 1848 og »Hjemkomsten« 1864, modtog de dansksindede Kongen nede ved den saakaldte Kongesten syd for Byen.⁵⁹

Kulminationen på festlighederne var festen i Dybbøl Skanser den 11. juli 1920,

Dybbøl Skanser, hvor sønderjyderne i 1920 fejrede genforeningen. Stedets symbolværdi fik stor betydning for ungdomsarbejdet. Billedet viser gymnaster ved det store ungdomsstævne den 11. juni 1933.

Foto fra Institut for Sønderjydsk lokalhistorie, Åbenrå.

hvor mellem 70-100.000 mennesker ifølge Ungdom og Idræt var samlet. Festen var en stor anlagt folkefest, der skulle symbolisere dansk sammenhold. Forud for festen var imidlertid gået en række hårde konfrontationer, hvor nordslesvigeren H.P. Hanssen var blevet anklaget for en for realistisk grænsepolitik, der efter manges opfattelse resulterede i, at dansksindede i Flensborg og Slesvig var blevet ladet i stikken. Stemningen førte til at H.P. Hanssen ikke måtte modtage kongen, da denne overkred grænsen den 10. juli. En af H. P. Hanssens stærkeste kritikere var redaktør Andreas Grau fra Flensborg. Ved festen på Dybbøl fik begge imidlertid lov til at tale.⁶⁰

Først talte grev Schack, derefter kongen, så H.P. Hansen, der betonedede, at det

var de allierede og associerede magters sejr, der havde givet sønderjyderne friheden. H.P. Hanssen efterfulgtes af redaktør Andreas Grau, der talte for dem der blev tilbage syd for grænsen, og hvor han gjorde opmærksom på, at grænsen stadig gik mellem danske og danske. Sidste taler var statsminister Neergaard, der udtalte de berømte ord til de dansksindede syd for den nye grænse: *De skal ikke blive glemt. Det er en Ærespligt for enhver Regering at støtte dem og af yderste Evne opretholde Sprog og Folkelighed, som de har ofret så tappert for.*⁶¹

På generalforsamlingen i Tinglev i 1921 ændrede Nordslesvigs fælles Idrætsforening navn til Sønderjydsk Idrætsforening.

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger

Fra midten af 1880'erne var situationen for dansksindede sydslesvigere væsentlig forskellig fra tidligere. I forhold til tyskheden udgjorde de dansksindede nu et udpræget mindretal. Selv ikke ihærdige indsatser i forbindelse med valgene førte til fremgang. Det lykkedes dog at fastholde et stemmetal på omkring 450 i Flensborg by, 300-500 i amtets nordvestlige del og omkring 50 i Sydtønder amt, tilsammen svarede dette dog kun til under 5% af de afgivne stemmer. Frafaldet var især tydeligt blandt tidligere dansksindede arbejdere, der valgte at stemme socialdemokratisk.⁶²

Ved århundredeskiftet var det danske mindretal til gengæld bedre organiseret end tidligere. Ved siden af gamle foreninger som Borgerforeningen vandt Sprogforeningen, Vælgerforeningen og Skoleforeningen indpas. Idrættens organisering lod imidlertid vente på sig. Først i november 1903 blev Flensborg Gymnastikforening dannet. Initiativtager var daværende kommis, senere købmand og borgmester i Åbenrå, Holger Fink, der var taget til Flensborg for at lære handelsvirksomhed.⁶³

Foreningen fik lov til at bruge Borgerforeningens sal til øvelser og opvisninger og samlede et hold for unge kvinder og et for mænd. Man valgte at købe gymnastikredskaberne i København, da de danske redskaber var mere velegnede for den Lingske gymnastik end de tyske turner-redskaber. Redskaberne blev imidlertid belagt med en told på mere end 800 mark, så foreningen fra begyndelsen måtte sætte sig i gæld. Man fik et rentefrit lån ved grosserer Lorenz Poulsen, og gymnastikken gik godt gennem flere vintre.⁶⁴

Gælden kom man også af med. Idræts-

pioneren løjtnant I. P. Müller havde fået oversat sin bog »Mit System« til tysk og andre sprog, og det lykkedes Flensborg Gymnastikforening at formå Müller til at starte sin udenlandske turné i Flensborg. Myndighederne ville dog ikke acceptere, at en dansksindet forening stod som arrangør af I. P. Müllers populære forevisning af sit system. Heldigvis kom mange af Flensborg Gymnastikforenings medlemmer ofte i solbadeanstalten »Luft, Licht und Sonnenbad Helios«, der indvilligede i, mod en overskudsdeling med Flensborg Gymnastikforening, at stå som arrangør af forevisningen. Collesseum, den største sal i Flensborg blev fyldt til bristepunktet, så entréen på én mark var rigelig til at Flensborg Gymnastikforening kunne komme af med den irriterende gæld.⁶⁵

I Frøslev nord for Flensborg startede i 1907, som en knopskydning af den lokale dansksindede sangforening, Frøslev Gymnastikforening under ledelse af smed Johan Meyer, der havde delingsføreruddannelse fra Ryslinge. Af de ved starten 15 aktive gymnaster blev de tre af den lokale gendarm dog betegnet som tysksindede.⁶⁶ Da man i 1912 dannede en dansk ungdomsforening i Flensborg indgik medlemmerne fra Frøslev i foreningens virke, der derfor antog navnet »Ungdomsforeningen for Flensborg og omegn«.⁶⁷

Flensborg og Frøslev var de eneste steder, hvor dansk idræt før første verdenskrig gjorde sig gældende i Sydslesvig, og da man ved krigsudbuddet i 1914 forbød al dansk foreningsaktivitet, var der heller ingen mulighed for at udbygge det danske idrætsarbejde i Sydslesvig. Tysklands nederlag satte imidlertid påny gang i det danske arbejde i Flensborg og omegn. Johan Meyer fra Frøslev har berettet om, hvorledes han med ungdomsforeningen fra Flensborg sommeren 1919 gæstede Søn-

derborg ungdomsforening efter indbydelse fra redaktør Andreas Grau.

Man havde planlagt en march til Dybbøl skanser og begav sig, efter at være ankommet med båd, afsted sammen med ungdomsforeningen fra Sønderborg. Tysksindede havde imidlertid organiseret en modmarch og mødte dem til tonerne af »Schleswig-Holstein«-visen. Danskerne sang »Vift stolt på kodans bølger« og nåede frem til Dybbøl. Her blev de ca. 300 dansksindede imidlertid mødt af næsten 1500 tysksindede, der forstyrrede mødet ved i følge Meyer »at skråle Tysklandssangen«. Danskernes tilbagemarch foregik syngende den nationalpatriotiske danske vise fra 1848 »Den gang jeg drog af sted«. I Sønderborg kunne de tyske marinere ikke længere garantere for danskernes sikkerhed, hvorfor disse i spredt orden gik tilbage til damperen. Da damperen lagde fra kaj foregik det under afsyngelsen af den danske nationalmelodi »Der er et yndigt land«. ⁶⁸

Folkeafstemningen i 1920 førte til, at grænsen kom til at gå mellem Flensborg og Frøslev, således at Frøslev blev dansk, mens Flensborg forblev tysk. Efter afstemningen besluttede ungdomsforeningen i Flensborg sig for at fortsætte med at mødes en gang i ugen. Det første møde er beskrevet af Jacob Kronika, der fra 1919-25 udgav en tysksproget avis for det danske mindretal »Neue Flensburger Zeitung«.

Mange tysksindede vidste, at ungdomsforeningen plejede at mødes om onsdagen i Borgerforeningens hus, og ved mødets start begyndte en større skare samlet uden for porten at synge »Schleswig-Holstein Meerumschlungen«. Inde i huset istemte de dansksindede som svar »I Danmark er jeg født, der har jeg hjemme...«. Situationen udviklede sig ikke yderligere og forblev en dyst på fædrelandssange. Hårdere gik det for sig, da dansksindede unge

i Flensborg besluttede sig for at spille bold.

En bold blev fundet, og som idrætsplads valgtes »Exe« ved Frisergade. Den var vidtstrakt, offentlig og tilhørte alle. Unge af begge køn deltog i boldspillet, og selvfølgelig talte man dansk, hvad blev bemærket. En voksende skare af tilskuere samlede omkring den firkant, hvor de danskes boldspil foregik. Et og andet tilråb faldt, som ikke vidnede om venskab og fredelighed. På hjemvejen blev de dansksindede fulgt af de tysksindede, og så faldt den første græstørv-salve efterfulgt af adskillige salver. Der var masser af ammunition i form af græstørv, træstykker og sko, og der var masser af skytter. »Hold sammen!« sagde en af de danske unge. »Hold mund! Lad pigerne komme ind i midten. Gå langsomt videre. Når vi Mathildegade, så er den klaret.« Den blev klaret, og næste dag kunne man i pressen læse om »Slaget i Mathildegade«. ⁶⁹

I 1920 fik Flensborg ungdomsforening for første gang støtte fra den danske regering, statsminister Neergård stillede 500 kroner til rådighed for ungdomsarbejdet. I 1923 fik foreningen sit eget mødested »Hjemmet«, som tidligere havde været redaktør Jens Jessens villa. Ved indvielsen af »Hjemmet« foreslog formanden for Flensborg Ungdomsforening at slutte de eksisterende ungdomsforeninger fra Flensborg og omegn sammen i en fællesforening. Den 28 september 1923 stiftede man så »De mellemslesvigske ungdomsforeninger«, der dog allerede i 1924, da den danske ungdomsforening fra byen Slesvig var blevet optaget, ændrede navn til »De sydslesvigske ungdomsforeninger«. I 1947 ændredes navnet til »Sydslesvigs danske ungdomsforeninger«. ⁷⁰ Sydslesvigs danske ungdomsforeninger eksisterer stadig og havde i 1996 godt 12.000 aktivitetsmedlem-

mer – men det er vanskeligt at opgøre det nøjagtige antal medlemmer, da samme person kan udøve flere aktiviteter.⁷¹

Sneboldkampen i Tønder – Perspektivering

10. februar 1920 var dagen, hvor sønderjyderne stemte sig hjem til Danmark. I den anledning kunne man den 10. februar 1995 i Morgenposten Fyens Stiftstidende på lederpladsen, i en kronik og i en artikel læse, at de 75 år, der er gået siden genforeningen, har været et lærestykke i løsningen af en territorial-strid samt et forbillede for fredelig sameksistens. En opfattelse der deltes af den øvrige presse samt af hovedparten af de danske politikere. Dette forekommer umiddelbart korrekt, og der er vel ingen grund til at modsige denne opfattelse. På den anden side har de sidste års historie vist, hvorledes tilsyneladende fredelig sameksistens rundt om i Europa over en nat er ophørt for at blive afløst af had og vold. Begivenheder, der er kommet bag på såvel politikere som historikere. Måske kan Sønderjyllands historie også bidrage til en forståelse af disse ubehagelige »folkefølelser«.

Undertegnede er selv vokset op i Tønder som tredje generations-sønderjyde efter genforeningen. Min fader, der var tre år ved genforeningen, har fortalt, at familien havde besluttet at flytte til Esbjerg, hvis afstemningen gik danskerne imod. Mit første møde med tyskheden kom, da jeg efter børnehaven skulle begynde i skole. En af min gode kammerater skulle i tysk skole. Hvorfor havde jeg vanskeligt ved at forstå, selv sagde han, at dansk kunne han jo tale, så nu skulle han lære tysk. Derhjemme fik jeg at vide, at hans familie var hjemmetyskere. Det var i 1957, to år efter den dansk-

tyske fælleserklæring om mindretallene, og tolv år efter 2. verdenskrig.⁷²

I skolen blev jeg yderligere opmærksom på, at der var forskel på tyskerne og os. Min historielærer i folkeskolen kom fra Møgeltønder, og det var måske derfor, hun i tre år nærmest indoktrinerede os med en revanchistisk historieundervisning, hvis budskab var Danmark til Ejderen, det vil sige Sydslesvig inklusive. Møgeltønder havde været kongelig dansk enklave, og havde således en meget stærk dansksindet befolkning.

En anden lærer, min regnelærer, var stærkt engageret i lokalhistorisk arbejde. Han havde som barn før 1920 måttet gå i tysk skole og var derfor meget præget af tysk kultur og litteratur, og vi sang således ofte tyske sange til morgensang i hans timer. Alligevel eller måske derfor var hans danske sindelag meget stærkt. Vi var ikke ret gamle, før vi fandt ud af, at vi på afstemningsdagen den 10. februar hvert år skulle spørge ham, hvorfor flaget egentlig var hejst på skolen den dag. Dels blev han rasende, og vi hørte hele historien om det dårlige vejr, som mange trodsede for alligevel at komme til stemmeurnerne, dels slap vi for flere regnestykker den dag, og det var egentlig det vigtigste for os.

Men noget satte sig i os. Som voksen har jeg ofte tænkt tilbage på bestemte ubehagelige begivenheder. For eksempel den dag i februar et år, hvor skøjtebanen i Tønder var frosset til, og vi mange børn og unge løb og legede på vore skøjter. Pludselig oplevede jeg, at mine kammerater og jeg var midt i en sneboldkamp, hvor modstanderne alle var nogle, der gik på den tyske skole eller i den tyske ungdomsklub, der lå i nærheden af skøjtebanen. Jeg husker ikke, hvordan snekampen startede, men da den var igang, var det klart for de fleste, at hjemmetyskernes børn »skulle have«. Og det var ikke bare en leg.

Bagefter havde jeg det meget dårligt med, hvad jeg havde deltaget i. Det var jo meningsløst, de havde ikke gjort os noget. De var blot hjemmetyskere, og blandt disse fandtes også nogle af mine gode kammerater. Gradvist begyndte jeg at distancere mig fra denne form for sønderjydske folkelighed. Allerede i min gymnasietid var Sønderjyllands historie noget, der skulle fortrænges.

Det var ikke så vanskeligt. De glade tresere var historieløse, så hvorfor bekymre sig om historien, når fremskridtet og velfærden florerede. Ungdomsoprøret vrængede på næsen af genforeningen og befrielsen 5. maj. Lysene blev pustet ud.

Heldigvis sagde jeg ikke farvel til min historieinteresse. I 1970 startede jeg på historiestudiet i Århus. Det første jeg opdagede var, at generationen af historikere før mig stort set alle havde specialiseret sig i Sønderjyllands historie eller i forholdene mellem Danmark og Tyskland. Endnu engang tænkte jeg på min historielærer i folkeskolen, og gik til forelæsning hos Lorenz Rerup i »Spillet om dansk neutralitet« eller »Ustabil balance«.

Min generation af historikere blev dog i første omgang optaget af »mere væsentlige problemstillinger«. Interessen for klassekampen og den økonomiske historie rummede ikke plads til en interesse for det danske mindretal i Sydslesvig eller Sønderjyllands historie. Dertil kom, at historieløsheden også havde sat sine spor på historiestudiet. Enkelte forskere og undervisere og endnu flere studerende mente, at historien før det 20. århundrede var uinteressant eller i det mindste mindre relevant. Mit forsøg på at distancere mig fra Sønderjyllands historie kunne således forstærkes.

Heller ikke da interessen for lokalhistorien i 1980'erne begyndte at sætte sig igennem hos min historikergeneration, vendte jeg blikket mod Sønderjyllands historie.

Den kunne jeg stadig ikke bearbejde. I mellemtiden viste det sig, at det skulle blive idrætshistorien, der kom til at danne grundlaget for mit virke som historiker og forsker. Et område, som kalder på internationalt samarbejde, da der ikke er så mange af slagsen i Danmark. I løbet af de sidste år har jeg ofte mødt tyske historikere og sociologer fra generationen efter 2. verdenskrig. Generationen, der har ondt i historien. Personer der ytrer ubehag ved at være tyskere og ubehag ved Tysklands nyeste historie. De er derfor meget optaget af, hvorledes udlandet ser på nutidens tyskere og især forholder sig til de tyskere, der kun vanskeligt er i stand til at gøre op med fortiden, for slet ikke at tale om de der formulerer sig i ultrahøjreorienteret nynazistisk retning.

Interessen for at forstå er det afgørende for disse intellektuelle. I Tyskland er et forskningsprojekt således beskæftiget med at undersøge, hvilken rolle 2. verdenskrig spiller for tredje generations-unge efter krigen. En historie, man umiddelbart skulle tro, disse ville have lagt bag sig. Dette er ud fra de foreløbige resultater imidlertid langt fra tilfældet. Påvirkningen fra 2. verdenskrig er også for tredje generation af kolossal betydning. Hvorledes denne påvirkning bliver bearbejdet må således forventes at være af afgørende betydning for disse unges standpunkt senere i livet. Traumatiske historiske hændelser overvintrer således meget længere, end man umiddelbart ville forestille sig.⁷³

Hvad man får fortalt af forældre, af lærere, af kammerater, og hvad der står i historiebögerne sætter sig i disse unge, ja i os alle – eller sagt på en anden måde det bliver internaliseret, det »går under huden«. Således oplever jeg det også selv med den måde, hvorpå jeg er vokset op med Sønderjyllands historie.

Efter i mange år at have vendt denne si-

de af historien ryggen eller fortrængt den – måske i lede over den patetiske, indoktrinerende tone i skolen – må jeg erkende, at Sønderjyllands historie også hos mig sidder under huden – faktisk er det vanskeligt at skrive herom. Når jeg i dag tænker tilbage på min hjemstavns historie, kan jeg selv blive grebet af den samme patos, jeg har villet distancere mig fra. Følelser, jeg ud fra rationelle overvejelser ikke bryder mig om, udløses, når jeg læser om eller hører taler om sønderjydernes og de danskes skæbne fra 1864 til 1920.

Egentlig illustrerer dette, hvorledes historien kan blive nærværende på en yderst irrationel måde. Og måske kan netop denne oplevelse medvirke til bedre at forstå en række af hændelserne rundt om i Europa. Vi forfærdes i dag over, at naboer, der i Bosnien i mange år fredeligt har levet side om side med hinanden og måske endda har etableret familiære bånd, pludselig hadefuldt har bekæmpet hinanden. Vi kan ikke forstå det, men accepterer måske, at det var Titos dik-

tatur, der i en længere periode lagde låg over en brændende gryde. Eller også leder vi efter, hvem vi skal tildele skurkerollen i historien. Serberne er imperialister, kroaterne tidligere fascister, og de fleste bosniere, ja, de er jo muslimer. Allerede nu har vi glemmt, at det bosniske samfunds hovedstad Sarajevo længe blev beskrevet som et livgivende eksempel på, hvorledes et multietnisk samfund vitterlig kunne eksistere.

Men hvad fik os egentlig til at kaste sneboldene efter hjemmetyskerne på skøjtebanen i Tønder – i et samfund, der eksemplarisk illustrerer den fredlige sameksistens?

Dette eksempel tåler selvfølgelig ingen sammenligning med tilstandene i det tidligere Jugoslavien, vil mange nok hævde. Det er klart, der flød ingen blod – men kan vi være sikre på, at fremtidens folkelige stemninger ikke igen vil løbe af sporet. Kun ved hele tiden at tage historien alvorlig, kan vi undgå, at den stivner under huden og forvrænger vore handlinger.

Heldigvis var sneboldene ikke granater!

Noter:

1. Lorenz Rerup: Slesvig og Holsten efter 1830. Politikens Forlag Kbh. 1982, s. 124 og Uwe Heldt: 125 Jahre Turn- und Sportbund Flensburg. Ein Beitrag zur Entwicklung von Turnen und Sport in Flensburg. Kleine Reihe der Gesellschaft für Flensburg Stadtgeschichte Heft 21, Bd. 1 1991, s. 41.
2. Jvf. Rerup opus cit. og Heldt opus cit.
3. Rerup s. 125.
4. Heldt s. 45.
5. Jens Peter Ægidius: Christian Flor. Pædagogen, politiker, folkeoplyser. Odense Universitetsforlag 1994, s. 271.
6. Rerup s. 128.
7. Heldt s. 157
8. Rerup s. 143, Heldt s. 31.
9. Heldt s. 20.
10. Jørn Hansen: Gymnastik og sport – det borgerlige samfund og industrisamfundet? Idrætshistorisk Årbog 1989, s. 14.
11. Se hertil Dieter Düding: Friedrich Ludwig Jahn und die Anfänge der deutschen Nationalbewegung, i: Horst Ueberhorst: Geschichte der Leibesübungen Band 3/1 Verlag Bartels & Wernitz Berlin 1980; Egmont Zechlin: Die deutsche Einheitsbewegung. Verlag Ullstein Frankfurt/M-Berlin 1967, s. 48-59; Inge Adriansen: Fædrelandet, folkeminderne og modersmålet. Skrifter fra Museumsrådet for Sønderjyllands Amt Sønderborg 1990, s. 29 samt Heldt opus cit. s. 17.
12. Johann Runge: Sønderjyden Christian Paulsen. Et slesvigsk levnedsløb. Udgivet af Studiefælleskabet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig Flensburg 1981, s. 46-47
13. J. Zechlin opus cit s. 48-49; Adriansen opus cit. s. 29-31 samt Heldt opus cit. s. 17-19.
14. Peter Brandt: Studentische Lebensreform und Nationalismus. Vor- und Frühgeschichte der Allgem-

- einen deutschen Burschenschaft (1771-1819/23) upubliceret s. 372
15. Jvf. Brandt *ibid* s. 373; Ægidius opus cit. s. 58 samt Heldt opus cit. s. 32.
  16. Se Runge opus cit.; Rerup opus cit. s. 45-48 samt Adriansen opus cit. s. 46-57.
  17. Ægidius opus cit. s. 189-91 og Søren Mørch: Den sidste Danmarkshistorie. 57 fortællinger af fædrelandets historie. Gyldendal Kbh. 1996, s. 106-107.
  18. Ægidius opus cit. og Gunhild Nissen: Udfordringer til Højskolen. Danske folkehøjskoler 1844 til 1994. Foreningen for Folkehøjskoler Forlag 1994, kapitel 1.
  19. Christian Flor: Om Skoleopdragelse. »Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Borgerdydskolen Septbr. 1818«, Kbh 1818 samt Ægidius opus cit. s. 33 og 234.
  20. Ægidius s. 299-302.
  21. Heldt opus cit. s. 48-53.
  22. *ibid* s. 54
  23. *ibid* s. 167 samt Rerup opus cit. s. 191-92
  24. Heldt s. 165.
  25. Se hertil Hans Schultz Hansen: Danskheden i Sydslesvig 1840-1918 som folkelig og national bevægelse samt Gottlieb Japsen (udg.): Dansk og tysk i Sønderjylland. Gyldendal Kbh. 1979.
  26. Japsen s. 34-36
  27. Heldt opus cit. s. 165.
  28. Adriansen opus cit. s. 178, Heldt s. 164-65.
  29. Rerup opus cit. s. 421, Adriansen s. 178.
  30. Adriansen s. 178.
  31. Heldt opus cit. s. 165-66.
  32. Jørn Hansen: »Sport« og »dansk idræt«, i Idræts-historisk Årbog 1990, samt: Jørn Hansen: I form for 100 år siden. Gymnastiklærer J. Lauritsen og Odense Gymnastikforening, i Odensebogen 1996.
  33. Ling-gymnastikkens indførelse i Danmark er udførlig behandlet af Ove Korsgaard i Kampen om kroppen. Dansk idræts historie gennem 200 år. Gyldendal Kbh. 1982 og af Else Trangbæk i: Mellem leg og disciplin. Gymnastikken i Danmark i 1800-tallet, DUO Aabybro 1987.
  34. Ungdom og Idræt nr. 1 Februar 1897 samt John Engelbrecht: Vil du tænde, må du brænde. Fra delingsfører til gymnastik-instruktør. Den danske delingsfører gennem 100 år 1889-1989. GIL 1989.
  35. Ungdom og Idræt nr. 14 1898 s. 407-408.
  36. *ibid* s. 410.
  37. *ibid* s. 412-413.
  38. Se Ungdom og Idræt nr. 26 1898.
  39. Ungdom og Idræt nr. 29 1898 s. 606.
  40. Ungdom og Idræt nr. 26 1898 s. 628.
  41. *ibid* s. 631.
  42. Ungdom og Idræt nr. 23 1898 s. 566.
  43. Adler Lund: Sønderjydske Idrætsforening. Et Bidrag til Skildring af Dansk Ungdomsliv i Sønderjylland, Haderslev 1932, s. 11.
  44. Ungdom og Idræt nr. 8 1907.
  45. Ungdom og Idræt nr. 28 og 29 1899, s. 476-477.
  46. Adler Lund opus cit. s. 19-20.
  47. Se hertil Japsen opus cit. samt Schultz Hansen opus cit.
  48. Adler Lund opus cit. s. 22.
  49. *ibid* s. 24.
  50. *ibid* s. 25.
  51. Ungdom og Idræt nr. 34 1910; Adler Lund opus cit. s. 37-41 samt Chr. Pedersen (red.): Dansk Idræt i Grænselandet. Haderslev 1957.
  52. Adler Lund s. 27.
  53. Ungdom og Idræt nr. 46 1918 s. 377.
  54. Ungdom og Idræt nr. 49 1918 s. 394
  55. *ibid* s. 394-395.
  56. Ungdom og Idræt nr. 50 1919 s. 423.
  57. Brev fra Johannes Juhl til De Danske Skytte-Gymnastik- og Idrætsforeninger, her efter Adler Lund opus cit. s. 106.
  58. Ungdom og Idræt nr. 30 1920.
  59. *ibid*.
  60. Rerup opus cit. s. 322-24.
  61. Ungdom og Idræt nr. 30 1920 s. 253 samt Rerup s. 347.
  62. Schultz Hansen opus cit. s. 358-59.
  63. *ibid* s. 335.
  64. Holger Fink: Minder fra Flensborg i: Dansk Ungdom i Sydslesvig 1923-1948. Sydslesvigske Danske Ungdomsforeningers Jubilæumsskrift redigeret af Franz Winginder og Sig. Kristensen s. 27.
  65. *ibid* s. 28.
  66. Schultz Hansen opus cit. s. 337.
  67. Dansk Ungdom i Sydslesvig s. 64.
  68. Johan Meyer: Oplevelser sammen med unge danske flensborgere, Dansk Ungdom i Sydslesvig s. 30-31.
  69. Jacob Kronika: Danmark kommer nærmere, i: Dansk Ungdom i Sydslesvig s. 39-40.
  70. Dansk Ungdom i Sydslesvig s. 62-65.
  71. Årsopgørelse fra SDU's sekretariat december 1996.
  72. Rerup opus cit. s. 415-419.
  73. Jvf. Kirsten Roessler: Gestalttherapie und Geschichte. Brüche in der deutschen Erzähltradition. Hänsel-Hohenhausen Frankfurt 1996.